שימתין [א]קושרין את הלחי לא שיעלה אלא שלא יוסיף [ב]וכן קורה שנשברה סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה לא שתעלה אלא שלא תוסיף: גמ' [ג]והאמר רב יהודה אמר שמואל מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ ביקש להדיח קרקע אמר לו אין מדיחין לסוך קרקע אמר לו אין סכין [ד]קרקע בקרקע מחלפא מת בקרקע לא מיחלף כל לאתויי מאי לאתויי הא דת"ר מביאין כלי מיקר וכלי מתכות ומניחין על כריסו כדי שלא (א) תפוח ופוקקין את נקביו כדי שלא תיכנס בהן הרוח ואף שלמה אמר בחכמתו [1]עד [ה]שלא ירתק חבל הכסף זה חוט השדרה ותרוץ גולת הזהב זה אמה ותשבר כד על המבוע זה הכרס ונרוץ הגלגל אל הבור זה פרש וכן הוא אומר [2]וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם אמר רב הונא ואמרי לה אמר רב חגא אלו בני אדם שמניחין דברי תורה ועושין כל ימיהם כחגים אמר רבי לוי אמר רב פפי א"ר יהושע לאחר שלשה ימים כריסו נבקעת ונופלת לו על פניו ואומרת לו טול מה שנתת בי: **מתני'** אין[ו] מעצמין את המת בשבת ולא בחול עם יציאת נפש [ז]והמעצים עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים: **גמ'** תנו רבנן המעצמו עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים משל לנר שכבה והולכת אדם מניח אצבעו עליה מיד כבתה תניא [ח]רשב"ג אומר הרוצה שיתעצמו עיניו של מת נופח לו יין בחוטמו ונותן שמן בין ריסי עיניו ואוחז בשני גודלי רגליו והן מתעצמין מאליהן תניא רשב"ג אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת [ט]אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו כיון שמת אדם בטל מן המצות והיינו [י]דא"ר יוחנן [3]במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ותניא ר' שמעון בן אלעזר אומר תינוק בן יומו חי אין צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים אבל עוג מלך הבשן מת צריך לשומרו מן החולדה ומן העכברים שנאמר [4]ומוראכם וחתכם יהיה כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת על הבריות כיון שמת בטלה אימתו אמר רב פפא [כ]נקיטינן אריה אבי תרי לא נפיל הא קא חזינן דנפיל ההוא כדרמי בר אבא דאמר רמי בר אבא [ל]אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה שנאמר [5]אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו אמר רבי חנינא [מ]אסור לישן בבית יחידי וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית ותניא רשב"א אומר עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך ועודך בידך ואף שלמה אמר בחכמתו [6]וזכור את בוראיך בימי בחורותיך עד [אשר] (ש) לא יבואו ימי הרעה [נ]אלו ימי הזקנה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה ופליגא דשמואל [ס]דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד שנא' [7]כי לא יחדל אביון מקרב הארץ תניא ר' אלעזר הקפר אומר לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו שאם הוא לא בא בא בנו ואם בנו לא בא בן בנו בא שנאמר [8]כי בגלל הדבר הזה תנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם א"ר יוסף נקיטינן האי צורבא מרבנן לא מיעני והא קא חזינן דמיעני אם איתא דמיעני אהדורי אפתחא לא מיהדר אמר לה רבי חייא לדביתהו כי אתי עניא אקדימי ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך אמרה ליה מילט קא לייטת להו אמר לה קרא קא כתיב כי בגלל הדבר הזה ותנא דבי ר' ישמעאל גלגל הוא שחוזר בעולם תניא [ע]ר' גמליאל ברבי אומר [9]ונתן לך רחמים ורחמך והרבך [פ]כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמין עליו מן השמים [10]עד אשר לא תחשך השמש והאור זו פדחת והחוטם והירח זו נשמה והכוכבים אלו הלסתות ושבו העבים אחר הגשם זו מאור עיניו של אדם שהולך אחר הבכי אמר שמואל האי דמעתא עד ארבעין שנין הדרא מכאן ואילך לא הדרא ואמר רב נחמן האי כוחלא עד ארבעין שנין מרווח מכאן ואילך אפילו מליא [צ]כאביסנא דגירדאי אוקומי מוקים ארווחי לא מרווח מאי קא משמע לן דכמה דאלים מכוחלא טפי מעלי ר' חנינא שכיבא ליה ברתיה לא הוה קא בכי עלה אמרה ליה דביתהו תרנגולתא אפיקת מביתך אמר לה תרתי תכלא ועיורא סבר לה כי הא דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קצרתה [ק]שש דמעות הן שלש יפות ושלש רעות של עשן ושל בכי

ושל

שימתין. שלא יסריח מחמת חום הסדין והכרים: **קושרין את הלחי.** של מת שהיה פיו הולך ונפתח קושרין את לחייו כדי שלא יפתח פיו יותר: **ולא שיעלה.** להסגר ממה שנפתח דהיינו מזיז אבר אלא שלא יוסיף ליפתח: **סומכין אותה בספסל.** שהרי תורת כלי עליו: **לא שתעלה.** דהוה ליה בונה: **גמ' ואמר לו אין סכין.** אלמא דבר האסור לטלטל אסור לסוך: **קרקע בקרקע מיחלף.** כלומר ההוא לאו משום טלטול הוא אלא משום אשויי גומות ואע"ג דמרחץ רצפת אבנים הוא וליכא למיחש לאשויי גומות מיחלף מיהא בקרקע אחר: **כל צרכי המת לאתויי מאי.** דלא תנן: **כלי מיקר.** שמצילים קרירות כגון זכוכית: **ואף שלמה אמר בחכמתו.** שכריסו של מת נופחת ונבקעת: **זה חוט השדרה.** שהוא כמין חבל ולבן ככסף: **זו אמה.** שהוא מעין של תולדה כמו גולות מים (יהושע טו): **זה פרש.** וגלגל לשון גלל (יחזקאל ד): **אל הבור.** שנופל לתוך פיו: **כחגים.** כתענוגים: **מתני' אין מעצמין.** את עיניו בשבת אפילו אחר יציאת הנפש דמזיז בו אבר: **שופך דמים.** כדמפרש בברייתא בגמ' שבטורח מועט מקרב מיתתו: **גמ' ואוחז בשני גודלי רגליו.** עולין כאצבעותיו: **וחתכם.** לשון חיותכם: **אריה אבי תרי לא נפיל.** להורגן כדכתי' ומוראכם תרי וכתיב על כל חית הארץ ואפי' ארי: **כדרמי בר אבא.** דנקנסה עליו מיתה ונדמה לארי כבהמה: **נמשל.** מי שהיה מושלת בו בידוע שכבהמה נדמה: **עשה.** צדקה: **עד שאתה מוצא.** למי לעשות: **ומצוי לך.** ממון: **ועודך בידך.** עודך ברשותך קודם שתמות: **לא זכות.** לא דבר לזכות בו שכולם עשירים: **ולא חובה.** לאמץ לב ולקפוץ יד: **על מדה זו.** שלא יבא לידי עניות דדבר המזומן הוא לבא או עליו או על בנו או על בן בנו: **ונתן לך רחמים.** שתרחם על הבריות: **זו פדחת.** המצח שהוא חלק ומזהיר יותר מכל הפרצוף: **זה חוטם.** שהוא תואר פני אדם: **זו נשמה.** כדכתיב נר אלהים נשמת אדם (משלי כ): **הלסתות.** לחיים: **ושבו העבים.** חשכת עינים יבא ויכסה המאור אחר שירבה בבכיה בזקנותו מחמת תשות כח וצרות רבות עליו: **מרווח.** מאור עינים: **אפילו מליא.** כחלא בעיניו כמכחול גדול: **כאביסנא של גרדאי.** כוכד של גרדיים אינשובל"ש בלע"ז: **אוקומי.** (ב) המאור מוקים שלא יחשיך יותר ממה שהוא: **מאי קמ"ל.** נהא דאמר אפי' כאביסנא דגרדאי: **אלים.** עב: **מכוחלא.** עץ שהוא מכניס בשפופרת ונותן בעיניו וקורין לו מכחול: **סיכלא ועיורא.** סיכול כנים ועירון הדמעה: **של בכי.** מתוך אבל וצרה:

של

עין משפט נר מצוה

מג א מיי' פכ"ו מהל' שבת הלכה כ סמג שם טוש"ע או"ח סימן שיא סעיף ז:

מד ב מיי' פי"ד מהלכות אבל הלכה ה סמג עשין ב טוש"ע יו"ד סי' שלט סעיף א:

מה ג סמג עשין שנ:

מו ד מיי' פ"ב מהלכות תפלה הלכה א:

מז ה מיי' פ"י מהלכות מתנות עניים הל"ב [ובהל' עבדים פ"ט הל"ח] טוש"ע יו"ד סימן רמז סעיף ג:

תורה אור השלם

1 עד אשר לא ירחק חבל הכסף ותרץ גלת הזהב ותשבר כד על המבוע ונרץ הגלגל אל הבור: קהלת יב ו

2 הנני גער לכם את הזרע וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם ונשא אתכם אליו: מלאכי ב ג

3 במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד והמה מידך נגזרו: תהלים פח ו

4 ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו: בראשית ט ב

5 ואדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו: תהלים מט יג

6 וזכר את בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ: קהלת יב א

7 כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצוך לאמר פתח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך בארצך: דברים טו יא

8 נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך יי' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך: דברים טו י

9 ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב יי' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבתיך: דברים יג יח

10 עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם: קהלת יב ב

גליון הש"ס

גמ' קרקע בקרקע מיחלפא. עי' לעיל דף כט ע"ב ועי' בתוספות שם ד"ה גזירה:

מוסף רש"י

אמר לו אין מדיחין. דלמא אתי לאשויי גומות (לעיל מ.). נקיטינן. מסורת מאבותינו (שבועות ה.). לא יחדל. תמיד לעולם, אלמא יש עניות ועשירות, ש"מ נחמות שנתנבאו הנביאים ולא יהיה כנעני עוד (זכריה יד) לא לימות המשיח נתנבאו, שכן מן העולם הוא, דלא כן תדלך אביון (לעיל סג.)

הדרן עלך שואל

מסורת הש"ס

א) לעיל מג., ב) לעיל מ:, ג) בקרא אשר לא, ד) [עי' הערוך אין מאמצין סי' וכל המאמץ כו' פירוש סותמין עיני המת לאחר המיתה כדי שלא יהיו עיניו פתוחות לעולם שנאמר ויוסף ישית ידו על עיניך ע"כ ועי' לעיל דף קו: ליכא לאו מאמצין תנן או מעמצין וכו' ואשר ע"כ ברור דטעות הוא שהקדימו בדפוס נ' קודם למ' במשנה ובברייתא דהכא וגם בפרש"י דהכא אמנם ברי"ף והרא"ש הגירסא במשנה ובברייתא על נכון המ' קודם לנ' וכ"א במשנה שבמשניות ובפי' הר"ב וכתב התוי"ט אין מאמצין כמו עוצם עיניו כו'], ה) גם' איתא ר"ש בן אלעזר, ו) [יומא פה:], ז) לעיל ל. [נדה סא: ע"ש], ח) [עי' פרש"י בעירובין ה. ד"ה ואמר פירושו ע"ז], ט) [סנהדרין לח: ע"ש], י) כתובות לד: לעיל סג. פסחים סח. סנהדרין צא: נט., כ) [תוספתא דב"ק פ"ט], ל) [מגילה לב: ע"ש], מ) [עי' הערוך כאבסנא], נ) [אדר"נ פמ"א], ס) כת"י: ומגיע..

הגהות הב"ח

(א) גמ' שלא יהא תפוח:
(ב) רש"י ד"ה אוקומי. מוקים המאור שלא:

לעזי רש"י

אינשובל"ש [אינשובל"א]. הקורות שאלהן מחובר השתי.

רבינו חננאל

ואילו דברי ר"מ נסבייה בדרך גררה בפרק כירה כענין דברים של (חול) [קדש] אסור לאומרם (בלה"ק) [בלשון חול] אלא אם הוא לאפרושי מאיסורא, כגון זה שא"ר מאיר לתלמידיו אין מדיחין ואין סכין בלשה"ק, אבל הרואה שסכין ומדיחין המת לא יתיר הדחה וסיכה בקרקע. ולפיכך התיר ר"מ הדחת המת וסיכתו ולא גזר סיכת המת והדחתו מפני סיכת מרחץ והדחתו. כל צרכי המת. כלל זה להביא הא דת"ר מביאין כלי מיקר וכלי מתכות ומניחין לו על כריסו בשבת שלא תפוח, ופוקקין נקביו בשביל שלא תיכנס בהן הרוח, ואף שלמה אמר בחכמתו עד אשר לא ירתק חבל הכסף וכו'. ופשוטה היא. אין מאמצין את המת בשבת וכו'. פי' מאמצין סותמין את עיני המת. ת"ר המאמץ עם יציאת נפש אפילו בחול הרי זה שופך דמים משל לנר שכבה וכו'. תניא ר"ש בן אלעזר אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת שעומד ומשמר שבתות הרבה. דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת לפי שבטל מן המצות. והיינו דא"ר יוחנן מאי דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות.

א) נראה דחסר כאן תיבות ושייך לעיל דמקשינן כאן בגמ' והאמר רש"מ מעשה בתלמידו של ר"מ.